
BAZI ÖZNEELLİKLER: BİR TARTIŞMA KRİTERİ OLARAK İMAM HATİP OKULLARI

*

*Necdet Subaşı**

ÖZET

Hakkında yapılan onca tartışmaya rağmen, İmam Hatip okulları, meşruiyetini kamuoyuna kabul ettirebilmiştir değildir. İdeolojik çatışmaların bağlamından soyutlanamadığı için sahil bir din eğitimi tasavvuru olarak İmam-Hatip okullarının ne anlama geldiği bir türlü tartışılmamıştır.

Anahtar Kelimeler; İmam Hatip okulları, Tevhid-i Tedrisat, Türk laikliği, Cumhuriyet

İmam Hatip Liseleri (bu çalışmada İmam Hatip Okulları olarak anılacaktır), Türk Cumhuriyet rejiminin laik hassasiyetleri üzerinde inşa edilmiş temel kurumları arasında yer alır. Hakkında üretilen oldukça zengin polemiklere rağmen, kamuoyu nezdinde meşruiyetine ilişkin olarak ciddi ve kabul edilebilir bir argüman henüz geliştirilememiştir. Bu nedenle İmam Hatip okulları bağlamında yapılan tartışmalarda esaslı bir mesafe alındığı da söylenemez.

* Muğla Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi

Tartışmalara paralel olarak her seferinde daha da şiddetlenen saflaşma ve kamplaşmalar, imam hatip gerçeğinin sürekli bir sorun olarak kodlanmasına yol açmıştır. İmam Hatip Okullarının Tevhid-i Tedrisat temelindeki konumunu ele almaya çalışan soğukkanlı yaklaşımların ise mevcut gerilim noktalarını giderme konusunda yeterince etkin olduğu söylenemez (Subaşı, 2005). Aslında İmam Hatip okullarının başta dinin doğası olmak üzere, Türk modernleşmesinin dinamikleri ve Kemalizm'in ana mihverleriyle birlikte masaya yatırılması gerekir. Ortaya çıkışının ardındaki temel itkiler, toplumsal karşılıkları, Türk modernleşme deneyimine koşut sayılabilecek örgütlenme pratikleri ile popüler ve akademik İslâm söylemine katkılarının derinlikli bir okumaya tabi tutulması zorunludur.

İmam Hatip Okulları Türk toplumunda gerçekleşen pek çok müzakere ve tartışma platformunda olmazsa olmaz bir şekilde irtibata geçilen, artık giderek bir kimlik, tipoloji ve söylem farklılaşmasıyla eşleştirilmeye başlanan bir evreni ve referans alanını göstermektedir.

Gelenekten modernliğe geçişin tipik mecralarından olan Cumhuriyet'le birlikte din eğitiminin amaç ve işlevleri de yeniden tanımlanmış, bu bağlamda İmam Hatip Okulları da devletle toplumun dinsel yönelimlerini ve bu bağlamdaki ortak kabullerini simgeleyecek şekilde tasarlanmıştır. Uygulama başlangıcından beri aynı yönde olmuştur; süreklilik içinde ve devletin modern vurgusuyla şekillenen din politikalarını pekiştirecek bir söylem, söz konusu okullar aracılığıyla sistematize edilmiştir.

Bütün bunlara rağmen her geçen gün yoğunluğu artan bir şekilde, İmam Hatip okullarıyla devletin aslî tercihleri arasında inkâr edilmez bir gerilimin varlığına da sürekli vurgu yapılmaktadır. Batıcı seçkin grupların tezleriyle radikal İslâmist gruplarınkinin birbirlerine olan karşıtlıklarını şaşırtıcı bir şekilde bastıran tektip reflekslerden söz etmek mümkündür. Birinde, iddiaya göre, İmam Hatipler sayesinde eldeki rejim ve modernliğin kazanımları yok edilmek istenirken, diğesinde de İslâm ve onun otantik mirası tarassut altındadır. Böylece tarafların her biri, İmam Hatip Okullarını karşı tarafın sinsî ve provakatîf amaçlarının önde gelen aracı olarak deklare etmektedir. Farklı iktidar talepleriyle de İmam Hatip Okulları, toplumsalın muhkem sınırlarını zorlayan bir araç-nesne olarak tasvir edilmektedir. Öyle ki sorun artık iyice karmaşıklaşmıştır; yanı sıra, tartışmanın bizzat kendisi de ideolojikleşmiştir.

SINIRLARDAN ÇEKİLMEK

İmam Hatip Liselerinin varlığı, öne çıkan ve rağbet bulan bu iddialardan bütünüyle azade değildir, ancak bütün bu gelişmelerin bağlamında saçakla-

nan sorunları, doğrulanmamış genellemelere teslim etmek de mümkün değildir (Çakır, Bozan, Talu, 2004). Aslında gerilim ve çatışma modu sonuçta akıl tutulmasından başka bir materyal sunmamaktadır.

Belki de bu tartışmaların en büyük zaaf ve açmazı, mevcut okullarla laik Cumhuriyet'in yapısal özellikleri arasındaki olmazsa olmaz bağların doğru bir şekilde değerlendirilememesinden kaynaklanmaktadır. Öte yandan bu iddiaların sosyolojik düzeydeki güvenilirlikleri de ayrı bir inceleme konusudur. O halde bütün bu sınırlardan çekilerek İmam Hatip konusunu, yeniden, ancak bu kez onu mevzi bir kriterine dönüştürmeden ele almak gerekir. Bu zaviye dinin tabiatını, Türk toplumunun tarihsel toplumsal yapısını, devlet-din ilişkilerinin Doğulu ve Batılı gerçekliğini, laikliğin kullanıma açık çok biçimliliğini, dünyevileşmenin İslam ve Batı temelli açılımlarını eleştirel bir duyarlılıkla çözümlemeyi öne çıkaracaktır.

İmam Hatip Okullarını, beklentilerini bu kurumlar üzerinden inşa eden insan malzemesiyle birlikte düşünmek gerekir. Bu yöndeki metodik seçimin ortaya çıkaracağı veriler hiç kuşkusuz daha kapsamlı araştırmalara izin ve imkan verecek; sonunda kullanışlı kimi done ve verilerin desteğiyle de mevcut problematiğin kimi kapalı yanları açığa çıkarılacak, varsa sırlı dünyası da deşifre edilecektir.

KORKULAR, KAYGILAR VE PANİK ATAKLAR

Toplumsal yapı analizi açısından bakıldığında bu okullara gösterilen genel ilgi, ve bu okulların yarattığı sinerji, dinin siyasal hayal gücünün elverişli bir ögesi olarak kullanılabileceği endişelerini artırmış, bu bağlamda İmam Hatiplerden beslenebilecek olası tehditlere karşı doğrulanması imkânsız pek çok vurgu yapılmıştır. İmam Hatipleri bu yapılanmaların merkezi olarak kabul etmek hiç de kolay değildir ancak popüler kaygılar ve bu okullara ilişkin olarak yüklenen genel korkular neredeyse kesin bir inanca dönüşmek üzeredir.

İmam Hatip Liseleri birer devlet okuludur ve bu kurumları çoğaltan irade devletle toplumun ortak hassasiyetlerinin bir toplamından ibarettir. Hatta bu okulların Türk laikliğinin zaman zaman biricikliğini vurgulamada yegâne kanıt olarak kullanılabilen kimi özel yanlarını da hatırlamak gerekir. Nitekim Cumhuriyet'in güvenliği esas alındığında İmam Hatiplerde takip edilen müfredatın, alelade din eğitimi veren kurumların meşruiyetini zayıflattığı açıkça görülür. Ayrıca İmam Hatip Okullarına ağırlığını veren modern paradigmanın da sonuçta diğer İslâm ülkelerindeki din eğitimi uygu-

lamalarından başta zihniyet olmak üzere pek çok konuda ayrıştığını belirtmek gerekir (Öcal, 1994).

İmam Hatipleri besleyen kurucu iradenin ve bunları işlevsel kılan merkez zihniyetin yönlendirmeleri açık olmasına rağmen, mevcut okulların meşruiyetinin güncellenmesine neden hala sürekli olarak ihtiyaç duyulduğu sorusu cevapsız kalmaktadır. Neyse ki artık gelenekselle modernliğin pratik bir bileşkesi olarak İmam Hatip Okulları üzerinde rahatlıkla fikir yürütülebilecek bir laboratuvar alanı olarak şekillenmeye başlamıştır. Ürettiği insan malzemesi dahası insan yetiştirme düzeni, başka örneklerle karşılaştırmaya her zaman elverişli yurtsever, vatandaş ve aydın tipolojisiyle görünürlük kazanmıştır.

Sorunlar şüphesiz yine de yakıcıdır. Örneğin İmam Hatiplere ilişkin eleştirel söylem, bu kurumların mevcut potansiyelini siyasal İslâm'la ilişkilendirme konusunda oldukça heyecanlı sayılır (Erkan, Akçagöz, 2003). Oysa toplumdaki genel eğilim din eğitiminin bizzat devlet tarafından karşılanmasının sorunsuz bir din algısı için mutlaka gerektiğinin altı ısrarla çizilmektedir (Çakır, Bozan, Talu, 2004). Eğer toplumun yaygın ilgisinin izi sürülecekse, halkın "yasadışı ilan edilmiş yollarla din eğitimi" almaya tevessül etmediği, hatta bunu hiç de meşru görmediği, kolayca anlaşılır.

İmam Hatip Okullarına karşı genel olarak bir *tevaccüh* şeklinde tanımlanan toplumsal ilginin bir başka boyutu da, bu okullardan yetişenlerin, aldıkları din eğitiminden bağımsız olmaksızın modern bilgi envanterine de açık ve aşına olmalarıyla ilgilidir. Bugün İmam Hatip öğrencileri, hem yeterli bir din kültürü edinmeyi hem de pozitif bilimin ilgili tüm dallarında güçlü bir donanımına erişme şansı aramaktadırlar (Ünsür, 1995). Artık önemli olan, birbirlerinden farklı bir şekilde oluşmuş bilgi kontekstlerinin kendine özgü bir sentezinin bu kurumsal pratikler içinde denenmeye çalışılmasıdır.

Ne var ki bütün bu donanım zenginliğine rağmen İmam Hatip Okullarının prestiji son yıllarda ciddi anlamda aşın(dırıl)mıştır. Bu bağlamda kimi operasyonel müdahalelerle de ilgili öğrencileri, toplumun genel hissiyatının dışında gösterme konusunda mesafe alındığı bile söylenebilir. Esasen ölçü tanımayan bir kuşatmayla elde edilen bu aşama, daha çok siyasallaşma arzusuyla betimlenen, tanımlanmış bir kitlenin devre dışı bırakılmasını ve bunun için toplumsal düzeyde seferber olma çağrısını ifade etmektedir.

AŞINAN PRESTİJ KAYBOLAN KARİZMA

Hiç kuşkusuz bütün bu tartışmaların bir diğer boyutunda da İmam Hatip Okullarının saygınlığını iade etmek üzere, süreç içinde kazanılmış itibar ka-

lıplarının korunmasına yönelik girişimler yer almaktadır. Şu ya da bu şekilde daha başından beri modern Cumhuriyet'in toplumla barışıklığını ifade eden Tevhid-i Tedrisat'ın tipik bir kurumu olarak İmam Hatip Okulları, bugün yeni açılımlarla, yeni kuramsal arayışlarla, hatta dinamik bir yenilenme talebiyle gündeme gelmektedir (MEB, 1999). Ancak bu talebin sahibi her zaman ki gibi yine devlettir.

Aslında pek çok sorun zamanla giderilebilir ama burada da asıl sorun toplumun değişimine paralel bir din eğitiminin nasıl gerçekleştirileceği, yeni tarz bir bilgilenme ve duyarlılığın nasıl güçlendirileceğidir. Kamuoyunda İmam Hatip Okullarına sahip çıktığını ifade edenlerin halletmeleri gereken temel sorun en başta budur. Gerçi İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin karşı karşıya olduğu katsayı, ders yükü, itibar sendromu, gelecek kaygısı, motivasyon eksikliği, kimlik ve dışlanma gibi sorunlar oldukça güncel konulardır, ancak bütün bunların aşılması pek de imkansız değildir. Asıl fark edilmesi gereken İmam Hatiplilerin bu dünyanın diline vukûfiyette bir gecikmelerinin olup olmadığıdır.

Toplumdaki farklı duyarlılık aygıtları, tartışmalara yol açan bir imam hatip olgusunun sonunda nerelere varabileceği konusunda ön kestirimlerde bulunmaktan sakınmamalıdır. Kurumsal analizler, ileri dönemleri, olası gelişmelerden hareketle ama şimdiden tartışmak zorundadırlar. Sorular cesaretle sorulmalıdır: İmam Hatiplerin geleceği nasıl planlanabilir? Bu tahayyül mevcut öğrenciler için neler önermeli, gelecekte toplumsalın dinsel talep ve beklentilerini karşılayacak laikliği içselleştirmiş bir din öğretimi hangi ölçütleri de içine katmalıdır?

En sık tartışılan konulardan birisi de imam hatip mezunlarının gerçekten de mesleğe yönelik eğitim görüp görmedikleridir (Akşit, Coşkun 2004). Buna gördükleri eğitimin mesleğe hazırlama konusundaki yeterliliğini de eklemek gerekir. Artık bu konudaki tartışmaların önünü cesaretle açmak gerekir. Örneğin var olan yoğunluk kaliteyi azaltmış mıdır?

Aslında bütün sorunlar, gerçekte toplumun tamamına yayılması ertelenmiş bir din öğretimi programının gerçekçi bir uygulama içinde kitleselleştirilememesinden kaynaklanmaktadır. Bu yönelimin eşit bir şekilde yaygınlaştırılmaması, yani bütün okullarda vatandaşa yönelik isteğe bağlı asgari bir din eğitimi programının ihmal edilmesi, ister istemez bu yöndeki tercihlerin imam hatip okullarına yoğunlaşmasına yol açmıştır. Tüm okullarda herkesin istediği takdirde pekâlâ öğrenme imkânı bulabileceği temel din bilgileri (örneğin Kuran okuma, Siyer, İslâm Dini Esasları, vs), öteden beri var olan din kültürü ve ahlak bilgisi dersleriyle birlikte ortadaki din a-

lanına has boşluğu ve hatta keşmekeşliği aşma konusunda ciddi bir takviye sunacaktır.

Sonuç olarak mevcut sorunlara daha soğukkanlı bir bakış açısı, İmam Hatip Okullarının çekim gücünü, farklı duyarlılıkların sürekli tazelediği bir odak noktası olmaktan çıkarmış olacaktır. Sahici bir din anlayışının, siya-sallaşmış sorun ve kaygıların ötesine uzanan bir retorikle inşa edilebileceği ise oldukça açık bir gerçektir. Zaten din alanındaki mevcut tecrübelerin gösterdiği de öncelikle budur.

KAYNAKÇA

- AKŞİT, Bahattin; COŞKUN, Mustafa Kemal (2004). "Türkiye'nin Batılılaşması Bağlamında İmam Hatip Okulları", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce –İslâmcılık-*, Ed. Yasin Aktay, İstanbul: İletişim, cilt. vı, ss. 394-410
- ÇAKIR, Ruşen; BOZAN, İrfan; TALU, Balkan (2004). *İmam-Hatip Liseleri Efsaneler ve Gerçekler*, İstanbul: Tesev.
- ERKAN, Rüstem; AKÇAYÖZ, Harika (2003). "Siyasi İslâm Tartışmaları Açısından İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Demokratik Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt. 27, sayı: 2, ss. 174–201.
- MEB (1999). *İmam-Hatip Liseleri Gelişim Modeli*, Ankara: Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, (<http://www.meb.gov.tr/Stats/Apk2002/504.htm#5b>).
- ÖCAL, Mustafa (1994). *İmam Hatip Liseleri ve İlköğretim Okulları*, İstanbul: Ensar.
- SUBAŞI, Necdet (2005). "Teolojik Birikimimizin Modern Kaynakları -İmam Hatip Liseleri Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım-", *İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim*, İstanbul: Dem, ss. 45-60.
- ÜNSÜR, Ahmet (1995). *İmam-Hatip Liseleri: Kuruluşundan Günümüze*, İstanbul: Önder.